

Handlingsplan för våtmarker 2020-2026

Version 2019-03-27

HELSINGBORG

INNEHÅLL

Sammanfattning	3
Bakgrund	3
Landskapets förändring	3
En lång tradition av våtmarksanläggning	3
Plan för vattenvårdande åtgärder ligger till grund för handlingsplanen	5
Vårmarkers ekosystemtjänster	6
Mål och direktiv	8
– De globala miljömålen	
– Nationella och regionala miljömål	
– Vattendirektivet och vattenmyndigheternas åtgärdsprogram	
– Vision Helsingborg 2035 och livskvalitetsprogrammet	
Handlingsplan	9
Syfte	9
Mål	9
Omfattning	10
Projektprioritering	10
Finansiering	10
Ansvarsfördelning och genomförande	11

Sammanfattning

Syftet med *Handlingsplan för våtmarker* är att säkerställa det fortsatta långsiktiga arbetet med att anlägga våtmarker och andra vattenvårdande åtgärder på ett kostnadseffektivt sätt, såväl på stadens mark som i samarbete med privata markägare. Våtmarker bidrar med stora samhällsnyttor såsom minskad övergödning och översvämning, rikare växt- och djurliv, samt rekreation och livskvalitet för människan i landskapet.

Handlingsplanen omfattar hela Helsingborgs stad. Den grundar sig på ett omfattande underlagsmaterial; *Plan för vattenvårdande åtgärder*, som togs fram 2018 med hjälp av informationsmöten med markägare, ett stort antal fältbesök och en genomgång av varje läges förutsättningar och kostnadseffektivitet. Planen redovisar möjliga projekt i prioritetsordning utifrån bland annat tekniska förutsättningar, intresse från markägaren, miljönytta och rekreationsfrämjande potential. Möjliga projekt kan vara våtmarker men även andra vattenvårdande åtgärder, exempelvis anläggning av tvåstegsdiken eller öppning av kulvertar. Anläggning av dagvattendammar i anslutning till exploatering ingår inte.

Handlingsplanens målsättning är minst sju projekt 2020 till 2026 med en total budget på 12 miljoner kronor.

Bakgrund

Landskapets förändring

Sedan 1800-talets början har det skånska landskapet genomgått dramatiska förändringar till följd av utdikning av våtmarker samt rätning, fördjupning och kulvertering av vattendrag. Utdikningen genomfördes i stor skala i syfte att öka den odlingsbara arealen, men medförde samtidigt en brist på livsmiljöer för växter och djur liksom att landskapets naturliga vattenrenande mekanismer sattes ur spel. Enligt uppgift från miljöförvaltningen finns idag cirka 300 ha våtmarker i Helsingborgslandskapet vilket är 3 procent av den ursprungliga arealen på 10 000 hektar. Torrläggningen har också inneburit att endast 60 procent av de ursprungliga bäckarna finns kvar.

Den förändrade hydrologin har i kombination med ett intensivare jordbruk och ökad hårdgörning av mark lett till flera utmaningar såsom minskad biologisk mångfald, övergödning av vattendrag och hav, erosion och ökad risk för översvämning och uttorkning. Erosion, översvämning och uttorkning är problem som tilltar i omfattning med pågående klimatförändring, såväl i Helsingborg som i ett regionalt och nationellt perspektiv.

En lång tradition av våtmarksanläggning

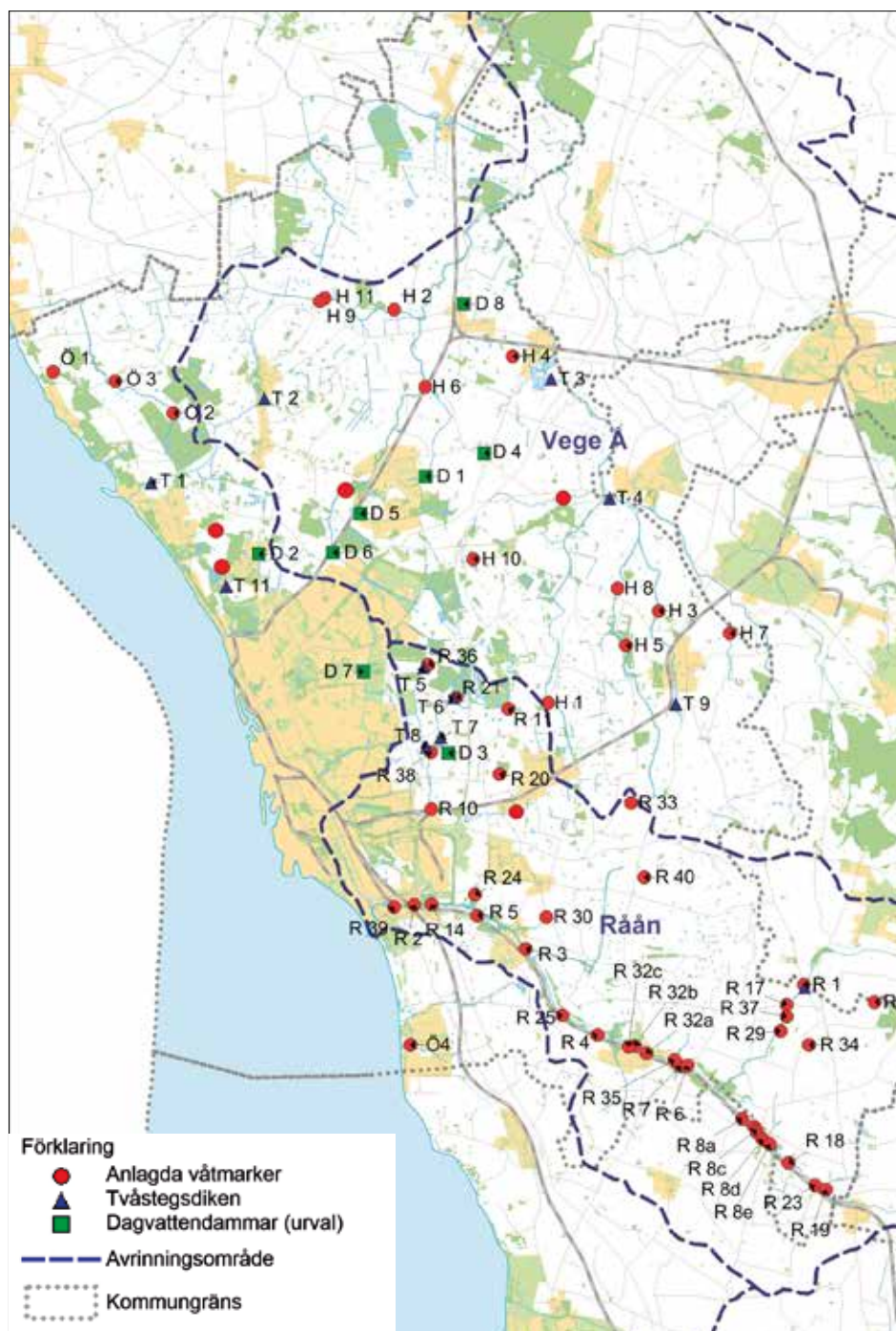
Helsingborgs stad har sedan 1990-talets början arbetat aktivt med att anlägga våtmarker och tvåstegsdiken. Totalt har vi genomfört ett hundratal våtmarksprojekt. Våtmarkerna varierar i storlek, utformning och funktion. Syftet har främst varit att uppnå bättre vattenkvalitet och mindre övergödning i vattendragen och havet, men också att gynna växt- och djurliv, liksom rekreation, i jordbrukslandskapet. Några av våtmarkerna fördröjer och renar dagvatten.

Att anläggning av våtmarker länge varit en högt prioriterad åtgärd inom Sverige och EU visas tydligt av att olika former av finansiering funnits tillgänglig i decennier. Sedan Stadsbyggnadsförvaltningen började anlägga våtmarker 2012 har förvaltningen erhållit extern finansiering för anläggning och i vissa fall även projektering i form av LBU-medel (EU:s landsbygdsprogram), LOVA och LONA, totalt drygt 10 miljoner kronor. Under samma tid har skötselstöd kunnat sökas av markägaren, i syfte att hålla våtmarken i funktion. En del av skötselstödet utgörs av en markersättning. Detta innebär att pengar tillförs regionen, gynnar det regionala näringslivet och ökar kompetensen inom våtmarksteknik.

Under cirka 20 år bedrev staden våtmarksanläggning i miljönämndens regi. 2010 tog stadsbyggnadsnämnden över ansvaret. Samtidigt utökades stadsbyggnadsnämndens reglemente till att omfatta anläggning av våtmarker. Anläggning av våtmarker fanns med som kvantifierat mål i stadens miljöprogram 2010-2015. Också nu gällande livskvalitetsprogram slår fast flera prioriterade områden avseende vatten och ekosystemtjänster.

Stadens långa våtmarksarbete har uppmärksamats och vi har därför tagit emot studiebesök från såväl utländska forskare som länsstyrelser, utredare och organisationer. En handlingsplan för våtmarker underlättar genomförande och uppföljning av vatten-

vårds-åtgärder och de delar av livskvalitetsprogrammet som berör utveckling av vattendrag, återställning av vattenmiljöer och införandet av ekosystemtjänster.

Karta 1 Anlagda våtmarker, tvåstegsdiken samt ett urval kombinerade våtmarker och dagvattenmagasin.

Bild 1 Våtmark i Rosendal, anlagd 2018.

Bild 2 Inloppet till våtmark i Vålinge, anlagd 2018.

Bild 3 Våtmark i Välluv anlagd 2016.

Bild 4 Våtmark i Pålsjö, anlagd 2016.

Mer information om hur staden arbetar med våtmarker finns här:

Skriften *Anlagda våtmarker – våtmarker, tvåstegsdiken och dagvattendammar i Helsingborgs stad*

På helsingborg.se/trafik-och-stadsplanering/planering-och-utveckling/natur-och-kultur/vatmarker/

Plan för vattenvårdande åtgärder ligger till grund för handlingsplanen

Sedan staden påbörjade våtmarksarbetet har många bra lägen omvandlats till våtmark, och det har löpande varit nödvändigt att hitta nya kostnadseffektiva projekt. För att även fortsättningsvis kunna genomföra vattenvårdande åtgärder där de gör störst nytta har staden tagit fram ett planeringsunderlag, *Plan för vattenvårdande åtgärder, 2018*. Denna har inte antagits politiskt, utan utgör ett underlag som redovisar ett stort antal möjliga lägen för våtmarker, tvåstegsdiken och fiskevårdande åtgärder inom Helsingborgs stad. I ett tvåstegsdike har ett

svämplan anlagts intill en smalare bottenfåra. Svämplanet blir en artrik våtmarksmiljö som renar och jämnar ut vattenflödet.

Arbetet med att ta fram *Plan för vattenvårdande åtgärder* inleddes med ett informationsbrev till alla markägare med en fastighet över 1 hektar, samt inbjudan till möten där enskilda markägare fick lämna intresseanmälningar, vilka följdes upp med besök i fält. Utöver uppföljningen av intresseanmälningar gjordes sökningar av möjliga lägen utifrån befintligt kartmaterial,

höjddata, handlingar från dikningsföretag, flygfoton med mera. I framtagandet ingick också en förnyad bedömning av tidigare kända lägen. I *Plan för vattenvårdande åtgärder* klassas varje möjligt läge i prioriteringsordning utifrån tekniska förutsättningar, kostnadseffektivitet, rekreationsfrämjande potential, samt markägarens intresse. Planen är därmed ett viktigt underlag för väl avvägda beslut om prioritering.

Våtmarkers ekosystemtjänster

Bristen på blöta och fuktiga miljöer har tillsammans med ökande utsläpp från mänskliga aktiviteter lett till övergödning av vattendrag och hav, minskad biologisk mångfald, erosion, risk för översvämning och torka. Helsingborgs vattendrag – Råån och Hasslarpsån, ett biflöde till Vegeån, med biflöden – har betydande utmaningar i form av fysisk påverkan, övergödning och andra föroreningar, samt minskad biologisk mångfald. Fysisk påverkan kan vara rätning, fördjupning, förstörda bottnar och minskad konnektivitet. Med konnektivitet menas hur väl vattendragets olika delar hänger

sammans, samt möjligheten till spridning och fri passage för bland annat djur och växter i vattendraget. Rååns och Vegeåns vattenråd bedriver miljöövervakning i form av recipientkontroll, vilket gör att vi har god kännedom om tillståndet. Råån och Vegeån transporterar årligen drygt 1 100 ton kväve och 15 ton fosfor ut i havet, något som påverkar övergödningen och badvattenkvaliteten i havet.

För att övergödningen ska minska måste tillförseln av näring minska. Tack vare förbättrad avloppsrening, effektivare användning av gödning i jordbruket och anläggning av våtmarker ser vi idag en nedåtgående trend i vattendragens näringshalter. Men halterna är fortfarande mycket höga.

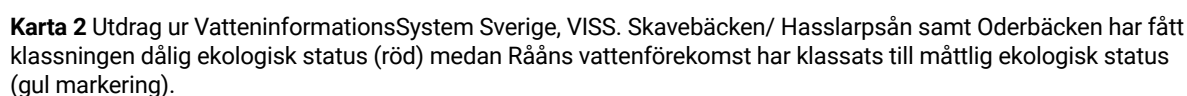
Att anlägga våtmarker, restaurera vattendrag, öppna kulvertar och anlägga tvåstegsdiken är ett mycket effektivt sätt att skapa en rad ekosystemtjänster genom att:

- minska transporten av kväve, fosfor och organiskt material till havet.
- förbättra vattenkvaliteten i vattendragen.
- öka den vattenhållande förmågan i landskapet, dvs motverka översvämning och torka.
- skapa bättre förutsättningar för ett rikt och varierat växt- och djurliv, både limniska och landlevande.
- öka tillgängligheten till vattenmiljöer för friluftslivet.
- berika landskapsbilden.

Våtmarkers förmåga att rena vatten varierar främst med belastningen. En våtmark belägen i en huvudfåra – som tar emot stora mängder näringsrikt vatten – kan avlägsna över 2 ton kväve och 40 kg fosfor per hektar och år. En våtmark i ett mindre biflöde kan rena vattnet från runt 400 kg kväve och 20 kg fosfor per hektar och år. Mätdata och utvärdering från Højeåprojektet (med samma förutsättningar som Helsingborg) visar på en genomsnittlig årlig reduktion på 560 kg kväve och 30-110 kg fosfor per hektar anlagd våtmark.

Också Helsingborgs anlagda våtmarker har utvecklats till varierade och artrika miljöer. Flertalet är anlagda på åkermark och har där

En målsättning kan därför vara att anlägga våtmarker som efterliknar denna typ av översvämningstvåmark. Renings-effekten studerades nog i ett par utvalda våtmarker under 90-talet och följer mönstret från Højeå-projektet. Den biologiska utvecklingen har dock inte följts upp på något heltäckande sätt. Undantaget är fågelinventeringar i nyanlagda våtmarker i Rååns avrinningsområde under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet.

Än är miljömålen inte uppnådda. Aktuella statusklassningar (VISS) visar att Helsingborgs vattenförekomster inte uppnår god ekologisk status. Råån har liksom kustvattenförekomsten Helsingborgsområdet getts klassningen måttlig ekologisk status. Hasslarpsån har klassats till dålig ekologisk status. En låg klassning innebär inte att naturvärden saknas. Vattendragen och våtmarkerna i Helsingborg är tvärtom mycket värdefulla; de hyser rödlistade arter och i Råån finns ett livskraftigt öringsbestånd. Med hjälp av rätt åtgärder kan tillståndet förbättras. Recipientkontrollen i Rååns vattensystem visar sedan 1980-talet på en nedåtgående trend när det gäller kväve och fosfortransporterna och en långsam förbättring när det gäller bottenfaunans sammansättning.

Miljökvalitetsnorm för Helsingborgs vattenförekomster är att god ekologisk status uppnås 2027. Att staden fortsätter bedriva vattenvård och anlägga våtmarker är av stor betydelse för att nå god status och visionen om ett hållbart och balanserat Helsingborg. Med pågående klimatiförändring kommer våtmarker av olika slag att få allt större betydelse. En stor del av det regnvatten som faller över Helsingborg avrinner till Öresund via de öppna vattendragen Pål-sjöbäck, Gåsebacken och Lussebacken, det vill säga genom eller i anslutning till Helsingborgs centralort. Att avsätta plats för vatten i de övre delarna av ett avrinningsområde kan minska risken för översvämning, till och med möjliggöra förtätning, nedströms. Av denna anledning anger Stadsplan 2017 att vatten bör fördröjas ovanför landborgskanten och att översvämningssytor och våtmarker bör anläggas i de övre delarna av Lussebackens avrinningsområde. Med andra ord: Ju mer utrymme vi skapar för våtmarker, översvämningssytor och slingrande vattendrag, desto bättre skyddade blir vi mot översvämningar, uttorkning och erosion i framtiden.

Mål och direktiv

Vattenmiljöer och våtmarker ingår i flera miljömål, lagar och direktiv.

De globala miljömålen Agenda 2030

Mål 11, *Hållbara städer och samhällen*, har som delmål 11.a *Främja positiva ekonomiska, sociala och miljömässiga kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden genom att stärka den nationella och regionala utvecklingsplaneringen*.

Mål 14, *Hav och marina resurser*, har som delmål 14.1 *Till 2025 förebygga och avsevärt minska alla slags föroreningar i havet, i synnerhet från landbaserad verksamhet, inklusive marint skräp och tillförsel av näringsämnen*.

Mål 15, *Ekosystem och biologisk mångfald* har som delmål 15.1 *Till 2020 bevara, återställa och hållbart använda ekosystem på land och i sötvatten och deras ekosystemtjänster, särskilt skogar, våtmarker, berg och torra områden, i enlighet med de skyldigheter som anges i internationella överenskommelser*.

Nationella och regionala miljömål

Flera av de nationella miljökvalitetsmålen anknyter till våtmarker och vattendrag: Det gäller särskilt målen *Ingen övergödning* och *Levande sjöar och vattendrag*, men också *Myllrande våtmarker och Hav i balans*. Ytterligare ett aktuellt miljömål är *God bebyggd miljö* (Hållbar samhällsplanering) som omfattar målet att *Städer och tätorter samt sambandet mellan tätorter och landsbygd är planerade utifrån ett sammanhållet och hållbart perspektiv på sociala, ekonomiska samt miljö- och hälsorelaterade frågor*.

Miljömålen finns också på regional nivå. Uppföljning av de nationella och regionala miljömålen görs årligen. Uppföljningen visar att inget av de aktuella målen kommer att nås till 2020.

Vattendirektivet och vattenmyndigheternas åtgärdsprogram

Vattendirektivet har som främsta syfte att nå god kemisk och ekologisk status i våra vattenförekomster, samt god kemisk och kvantitativ status för grundvatten. Att anlägga våtmarker och andra vattenvårdande åtgärder är ett viktigt

sätt att komma närmare det målet. Vattenmyndighetens åtgärdsprogram för 2016-2021, antaget av regeringen, pekar ut en rad områden där myndigheter och kommuner har ett ansvar. Kommunerna har ansvar för att i tillsyn, planering och beslut inom sina olika ansvarsområden se till att miljö kvalitetsnormerna kan följas. Kommunerna har en viktig roll i att driva åtgärdsarbetet inom våtmarksanläggning framåt, dels genom att föregå med gott exempel och anlägga våtmarker på kommunal mark, dels genom att samordna och stötta privata markägare. Detta är ett övergripande ansvar som inte kan läggas på enskilda markägare. Hittills har kommunerna haft mycket goda möjligheter att arbeta långsiktigt, få extern finansiering för våtmarker och därmed växla upp insatsen.

Vision Helsingborg 2035 och livskvalitetsprogrammet

Helsingborgs vision är att staden år 2035 ska vara en skapande, pulserande, global, gemensam och balanserad stad för både människor och företag. Ett av stadens mål är att vara ledande inom miljö- och klimatfrågor. I Helsingborg finns ett unikt och vackert läge; staden, havet och landsbygden. I visionen finns smarta klimatanpassningar samt hållbara miljö- och energisatsningar. Här är vattnet rent och luften lätt att andas.

Livskvalitetsprogrammet, stadens styrdokument för miljö och folkhälsa, beskriver stadens viljeriktningar och prioriteringar från 2016 till 2024. Livskvalitetsprogrammet anger bland annat att staden ska

- främja en planering som skyddar och utvecklar våra vattendrag
- återställa allt fler ursprungliga naturmiljöer i och kring Helsingborg
- skydda de land- och vattenområden som har eller kan bidra till en hög biologisk mångfald
- främja införandet av ekosystemtjänster som skapar kvalitet, funktion och attraktivitet över hela staden
- bygga en robust stad och klimatanpassa staden i den omfattning som krävs för att hantera dagens och framtidens klimatutmaningar

- förebygga och hantera föroreningar i mark, luft och vatten och andra faktorer som kan påverka människors hälsa och miljön negativt

Handlingsplan

Syfte

Anläggning och restaurering av vattenmiljöer är en viktig del av stadens vattenplanering, som ska genomföras löpande till dess att vattenförekommsterna når god ekologisk status. Handlingsplanen ska säkerställa att de mest kostnadseffektiva projekten i *Plan för vattenvårdande åtgärder* kommer till stånd. Helsingborg ska vara fortsatt ledande inom området genom årlig anläggning av våtmarker.

En tydlig ambition från stadens sida underlättar planering, kommunikation och möjlighet till samordning med externa aktörer vilket kan ge betydande samordningsvinster. Långsiktighet och kontinuitet i arbetet har visat sig vara en viktig framgångsfaktor.

Mål

Vi ska under 2020-2026 genomföra minst sju våtmarks- och/eller vattendragsprojekt inom staden för att

- förbättra vattenkvaliteten, framförallt genom minskad övergödning
- öka den biologiska mångfalden
- bidra till en mer naturlig hydrologi genom att utjämna extrema flöden och motverka uttorkning
- gynna rekreation, såväl tätortsnära som i jordbrukslandskapet

Varje enskilt projekt kan ha ett eller flera av ovanstående som huvudsakligt syfte.

Klimatförändringen kan öka efterfrågan på bevattningsdammar i jordbruket. Det finns fördelar med att ta vatten ur dammar istället för från vattendrag eller grundvattnet; dels håller man med grundvattnet och minskar den negativa miljöpåverkan på (sommartid) redan hårt ansträngda vattendrag, dels återcirkulerar man näringsrikt vatten till jordbruket. En damm eller våtmark som anläggs i miljöförbättrande

Vi ska öka kunskaperna om de miljömässiga effekterna av anlagda våtmarker genom en utvärdering 1991-2025. Inför utvärderingen kan uppföljning göras genom fågelinventering vid våtmarker, inventering av ryggradslösa djur (bottenfauna) i ett mindre antal våtmarker, samt genom att analysera rapporterade artfynd i SLU:s artdatabank. Uppföljning och utvärdering görs inte inom ramen för denna handlingsplan.

Handlingsplanen omfattar genomförande av minst sju våtmarksprojekt eller motsvarande under perioden 2019-2026. Anläggningstakten ligger därmed på en till två åtgärder per år, vilket motsvarar den omfattning som tillämpats sedan 2012.

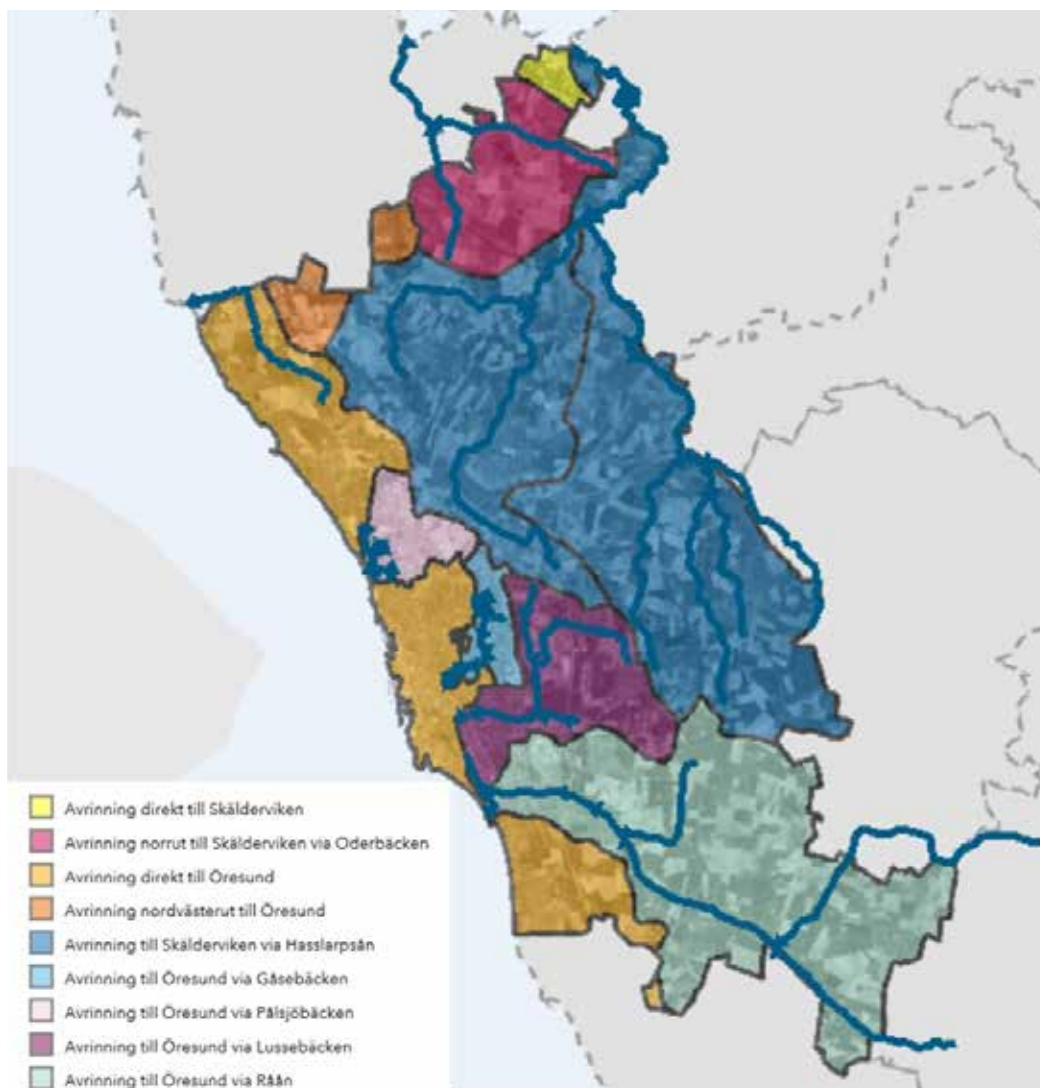
Den del av staden som är belägen inom Rååns och Rydebäckens avrinningsområden (grönt och gult fält längst ner i kartan, se karta 3) omfattas av Rååns vattenråds åtgärdsarbete. Så länge Rååns vattenråd bedriver åtgärdsarbete i avrinningsområdet prioriterar staden i första hand våtmarkslägen i övriga kommunen.

Beslut om vilka åtgärder som ska genomföras fattas utifrån de tekniska förutsättningarna, kostnadseffektivitet, rekreationsfrämjande potential, markägarens intresse och möjliga samordningsvinster med andra aktörer och pågående projekt. Detta kan innebära att åtgärder genomförs på såväl privat som kommunal mark. En spridning mellan jordbrukslandskapet och tätortsnära lägen eftersträvas. Eftersom tillgång till mark är helt styrande och svårast att åstadkomma kan anläggningar inte alltid göras där de

från Länsstyrelsen och/eller Jordbruksverket för att komma ifråga för extern medfinansiering.

Staden har från 1990-talets början avsatt medel för årlig anläggning av våtmarker. Det finns ett fortsatt behov av åtgärder för att uppnå god ekologisk status i vattendragen. Under överskådlig framtid behöver därför en summa avsättas som motsvarar minst att upprätthålla samma ambitionsnivå som tidigare. De våtmarker som kan genomföras varierar i typ, läge, storlek och kostnad. Hittills är det framförallt våtmarker av typen mindre dammar som anlagts, medan det finns ett behov av en variation, inte minst stora och grunda översvämningsvåtmarker.

10

Karta 3 Helsingborgs fördelning på avrinningsområden

Det är möjligt att anlägga våtmarker som utöver sin funktion som närsaltfälla och naturmiljö också kan användas för bevattning, något som på grund av större djup innebär en ökad anläggningskostnad. En förutsättning för att anpassa utformningen är, förutom att bevattningsfunktionen är förenlig med våtmarkens syfte i övrigt, att den tillkommande kostnaden täcks av markägaren.

Om våtmark anläggs på kommunal mark uppstår konsekvenser i form av en kostnad för drift och underhåll. Detta har hittills finansierats med skötselstöd via länsstyrelsen. För våtmarker på privat mark uppstår ingen driftskostnad för staden eftersom markägaren ansvarar för skötseln.

Kostnad för uppföljning och utvärdering belastar inte handlingsplan för våtmarker utan Avdelningen för hållbar stadsplanering driftsbudget.

Ansvarsfördelning och genomförande

Ansvarig för projektledning och genomförande är avdelningen för hållbar stadsplanering, enheten för översiktsplanering.

Avtal med markägare undertecknas av stadsbyggnadsnämndens ordförande.

Helsingborgs stad
Kontaktcenter · Stortorget 17
Postadress SE-251 89 Helsingborg
Telefon 042-10 50 00
kontaktcenter@helsingborg.se
helsingborg.se

HELSINGBORG